

Vegetariánství a apatie
křesťanského člověka
(zasutá apoteóza zvířete)
- esej -

Zdeněk Ambrož Eminger

2005

O vegetariánství lze psát z mnoha hledisek. Psát o vegetariánství se zřetelem ke křesťanství a jeho Evangelium znamená psát s ohromnou odpovědností vůči tomu, jehož bolest a krev předčila veškerá možná obětování – vůči Ježíši Kristu, ale také s tím vědomím, že Spasitelova krev bylo prolita za celé porušené stvoření, neboť, jak víme a věříme, „*veškeré tvorstvo až podnes společné sténá a pracuje k porodu*“ (Řím 8, 22). Existuje-li **objektivní důvod** proč nezabíjet a nejíst zvířata, ať zakotvený v Písmu, či vyplývající z nauky o Stvoření, a důvod, jenž by byl křesťanskou etikou považovaný za vnitřně atraktivní, nebo dokonce normotvorný, pak musíme v této chvíli konstatovat, že tento důvod neznáme. **Biblické pasáže**¹, které jsou křesťanskými vegetariány považovány za výzvu a příkázání nejíst maso, procházejí v různých křesťanských církvích složitou cestou. V **jednom** společenství jsou vynášeny jako **příkázání** s jasným významem, o kterém již nelze dále diskutovat, v **druhém** společenství se tato Boží slova (v tom lepším případě) pokládají za abstraktní zobrazení ideálu 1) obecného řádu či 2) „nenásilí“, kterého ovšem bude dosaženo až někdy na konci času. Exegetická rozrůzněnost je v této chvíli nesnadno obejitelná. Katolická exegetická tradice, čtoucí Písmo s přímým zřetelem k Tradici, nám může pomoci „alespoň“² ve shromáždění dogmatického a etického myšlenkového kontinua posledních dvou tisíciletí, které bylo na této exegezi do jisté míry závislé. Je to však **protestantská teologie**, jež je zodpovědná za onu skutečnost, že se vegetariánství stalo právoplatnou součástí křesťanské etiky, resp. etiky stvoření. Jí musí být teolog vděčný povýtce.

Do zcela jiné kategorie patří skupina křesťanských zasvěcených osob (několikero řeholních řádů), kteří nejedí maso výhradně z úcty ke Kristu ukřižovanému. Nechtějí požívat nic, co by vyžadovalo prolití krve, neboť konstanta jejich spirituálního života tkví v kontemplaci Ježíše Krista Ukřižovaného, jenž přinesl krvavou oběť jednou provždy a **dostatečně** pro všechny věky. Tento jejich „**nekrvavý princip života**“ se však v drtivé

¹ Texty Písma vztahující se k problematice vegetariánství lze rozdělit do několika skupin. Křesťanská etika by o nich uvažovala z hlediska: A) Stvoření člověka jako vegetariána a budoucí obnovy tohoto stavu – Gn 1, 29 – 31; Iz 11, 6 – 9; Řím 8, 18 - 24. B) Z hlediska lidského zdraví – 1 Kor 6, 19; 1 Kor 3, 16 a rozvedení pátého příkázání Dekalogu; C) Z hlediska světového hladu – Iz 58, 7; Mt 25, 35; Jak 1, 27. D) Z hlediska lidského pouta k Zemi – Gn 2, 15; Gn 3, 23. E) Z hlediska péče o zemi (zvláště o zvířata) – Ex 23, 5; Deut 22, 6; Př 12, 10; Žl 145, 9; Mt 6, 26; Lk 12, 6.

² Toto „alespoň“ budiž chápáno jako příspěvek k ekumenickému pohledu na věc. Zůstává-li někde ještě tradice v takové „úctě“, jakou k ní choval např. Jan Calvin, může nám tedy pomoci alespoň oním shromážděním historických materiálů. Srv. Jan CALVIN, *Instituce učení křesťanského náboženství*, Komenského evangelická fakulta bohoslovecká 1951, s. 265.: „Dobře vím, co odpovídají sami za sebe, že jejich podání (tradice) nepocházejí od nich, nýbrž od Boha; že neblábolí své vlastní výmysly, nýbrž to, co přijali od Ducha svätého, předávají prý jakoby z ruky do ruky křesťanskému lidu, jemuž byli božskou prozřetelností postaveni v čelo, aby mu vládli.“

většině křesťanských obcí neshledává s pochopením a úctou. Kdybychom měli opravdu nalézt důvod, proč nezabíjet zvířecí tvory, musel by být tento důvod obhájen přísně ekumenicky, lépe řečeno, musel by být natolik vnitřně „působivý“, že by obhajování ani nepotřeboval. Stačilo by k němu a na něj jen ukázat. Řečeno důrazněji, vegetariánství, roz. „etické (humánní, humanitární) vegetariánství“ by se mělo rozprostřít do všech vrstev a krajů křesťanské společnosti, a nemělo by zůstat jen jakýmsi zbytnělým znamením u nemnoha křesťanských řádů, denominací a sborů.

Ryze **teologicky odborné literatury** o vegetariánství není mnoho. V rozsáhlých teologických kompendiích sice nalezneme tu a tam alespoň heslo či odkaz na křesťanský způsob života bez masité stravy, ale stěžejních odborných prací³, které si zasluhují překladů do národních jazyků pro svoji váhu a smysluplnost, je poskrovnu. Americká teologická škola, representovaná hlavně církví *Adventistů sedmého dne* (Seventh-Day Adventists), pojala vegetariánství jako podstatnou složku svého duchovního zaměření, a tak není divu, že asi 80% jejích laiků a téměř 100% duchovních jsou vegetariány. Literatura vycházející z katolického prostředí je velmi rozrůzněná. Obvykle se jedná o kratší, úvahová a meditativní díla z pera křesťanských **laiků**, kteří se ale o církevní hierarchickou autoritu opřít nemohou. Radostnou výjimkou je americký jezuita **John Dear**⁴, představující v církvi proud silně ekumenického smýšlení, který nauku o vegetariánském způsobu života předává svému okolí zcela „legálně“ a s velkou pozitivní odezvou. Pakliže bychom měli určit společného jmenovatele, na jehož základech se budují, resp. znovu objevují hodnoty vegetariánského způsobu života, je zcela nabíledni poukázat na - **Bibli**. Na Písmo ukazují téměř všichni autoři studií o vegetariánství, i ti nejstarší včetně českých přispěvatelů.⁵

Etický vztah ke stvoření a zvláště etický vztah ke zvířatům je vykládán ve většině případů právě z biblických textů. Filosofické (ontologické) a ryze dogmatické hledisko věci bývá až na výjimky docela upozaděno. Tento filosofický a „dogmatický“ nezájem překonávají dvě

³ Existují samozřejmě i výjimky. Např. Gotthard M. TEUTSCH, *Mensch und Tier. Lexikon der Tierschutzethik*, Vanderhoeck & Ruprecht 1987.

⁴ John DEAR, S. J., americký jezuitský kněz, navazující svými knihami (ať už jako původní autor či editor) na myšlenky M. Gándhího a M. Luthera Kinga. Jeho zájem se dělí do dvou linií: 1) Ochrana lidských práv, nenásilí, mír, a 2) Úcta k životu zvířat, vegetariánství. Více lze nalézt na jeho webových stránkách: www.FatherJohnDear.org.

⁵ Mám na mysli například Přemysla Pittera a jeho hluboké práce o přírodě a vegetariánství. Viz. Přemysl PITTER, *Náš poměr k přírodě s hlediska náboženského a sociálního. Ježíš a vegetarismus*. Hnutí pro křesťanský komunismus v Československu 1928.

významné postavy protestantské teologie, **Albert Schweitzer**⁶ a **Karl Barth**.⁷ V protestantské teologii americké proveniencie převládá odkaz na biblické pasáže a stopy o „vegetariánském ráji“ více než kde jinde, což symbolicky dokládá např. „*Deklarace mírumilovného Království*“ od Andrew Linzey(e) (Declaration of the Peaceable Kingdom)⁸, která je odkazy na Písmo doslova protkaná. Antropocentrismus dogmatiky, a to bez rozdílu katolické i protestantské, má v kapitolách „O Stvoření“ na mysli výhradně „*stvoření světa jako celku nebo stvoření člověka*“, jak dokládá např. **Igor Kišš**⁹ a jak je vidno také z hlavních dokumentů *II. Vatikánského koncilu* a sociálních encyklik **Jana Pavla II.** (Výhradní antropocentrismus, tentokrát ve vztahu k životnímu prostředí, postuluje také *Smlouva o Ústavě pro Evropu* – Kapitola III – Politiky v dalších oblastech, oddíly 3 – 6, kde jsou práva zvířat obecně shrnuta do slabé, nestatečné a vetché formule: „...*požadavky na dobré životní podmínky zvířat jako vnímajících bytostí...*“, čl. III – 121.)

Ač-li o „vegetariánském ráji“, který nám představuje začátek knihy Genesis v obou svých vrstvách (Kněžský spis + Jahvista), panuje obecná shoda,¹⁰ souhrnně je kladen hlavní důraz na nový, očekávaný, ideální stav stvoření (které bude opět vegetariánské), jež nalezneme u Izaiáše 11, 6 – 8. Je s podivem, že Izaiášské **lyrické zpodobení** mesiášského království pokoje, které je přeci možné chápat jako půvabný výraz starozákonní mystiky, přijímají mnohé křesťanské denominace, a to dokonce bez zvláštní exegetické ekvilibristiky. Zde **mystika** jednoznačně spojuje jinověří. Izaiášův doslova pohádkový obraz budoucí vzájemné *concordie* obyčejně působí na člověka daleko silněji, než nabroušené argumenty biblistiky či etiky. Podobně je vnímán také příběh **sv. Františka z Assisi**, jehož eschatologická percepce je jen těžko napodobitelným impulsem křesťanům všech církví bez rozdílu. Buďtež nám proto tyto příklady vodítkem v přemýšlení. Jelikož se zde nejedná o syntézu etického učení o stvoření, přírodě a zvířatech, budeme se v této úvaze brát trochu jinou cestou, jež však bude mít etiku stále na zřeteli.

⁶ Schweitzerova „etika úcty k životu“ je ryzím filosofickým a teologickým zdůvodněním toho, jaké je postavení zvířat v řádu Stvoření. Schweitzerova polemika s Descartem a oceňování Kanta je toho dobrým důkazem. Viz. Albert SCHWEITZER, *Etika úcty k životu*, in: *Kultura a etika*, Slovenský spisovateľ 1986.

⁷ Velice zajímavou konfrontaci Barthova pohledu na existenci a smysl života zvířat lze nalézt v myšlenkách Andrew Linzey. Viz. Andrew LINZEY, *Animal theology*, University of Illinois Press 1995, s. 9 nn.

⁸ Převzato z Christian vegetarian association. An international ecumenical fellowship of Christians respectfully advocating plant-based nutrition.

⁹ Igor KIŠŠ, *Ontologický status zvierat z hladiska dogmatiky*, in: *Etický vzťah k zvieratám jako k božiemu stvoreniu*, Univerzita Komenského Evanjelická bohoslovecká fakulta Bratislava 2004, s. 5.

¹⁰ Toto „opomíjení“ reality prvotního ráje, myslím, zřetelně dokládá, jak je člověk dnešních dnů propastně vzdálen právě od dob, o kterých nám vypráví úvod Genese. Nemyslím pouze časovou vzdálenost, ale hlavně vzdálenost „původního“ čistého myšlení, odklon od empatie ke zvířatům, která přeci vždy patřila do vrcholu hierarchie protostvoření.

Jako předstupeň našeho uvažování jsem vybral dvojí zpodobení života člověka a zvířete, které nám přinášejí **Jiří Melantrých z Awentýnu**¹¹ a **Jan Ámos Komenský**¹². Důvod, proč předkládám tyto dva příklady, je jednoduchý. Ač může poetika jejich děl znít dnešnímu člověku úsměvně a komicky, přesto si myslím, že ho nejen „neruší“ a neodvádí od skutečného záměru autora, totiž od realisticko-psychologické sondy do duše zvířete a člověka, nýbrž ho spíše nabádá pohlédnout na jejich „vztah“ z intimní blízkosti – zvířata jakoby byla téměř cítit, jejich hlas jakoby zazníval nedaleko od čtenáře; efekt vrhnutí čtenáře *ad medias res* je dokonalý.¹³ Obraz hospodářského zvířete dnešní doby, který podává např. **Peter Singer** ve své knize *Osvobození zvířat*¹⁴, je ukrutný a šokující. Domnívám se ale, že zvířata, o kterých Singer píše, jsou stále spatřitelná jen za jakousi clonou či oponou. Zachycení jejich utrpení je sice dosti plastické, ale ke škodě věci, myslím, je zachyceno až příliš technicistně. Melantrých a Komenský neznali velkofarmy a o svrchované důstojnosti lidské osoby nepochybovali ani na okamžik. Zvířatům však byli blíže snad proto, že byli blíže sami sobě i Bohu? Etiku úcty k životu, jak ji formuloval **Albert Schweitzer**¹⁵, lze zakoušet prvně a autenticky vůči jednotlivcům, vůči tomu a těm, kteří jsou bezprostředně v mém dosahu, které vidím, kteří a která mně slouží, a co je důležitější, která jím. To vše platilo pro Melantrýcha i Komenského. Paradoxně je to ona „**univerzální vůle k životu**“, nikoliv „individuální vůle k životu“, zakoušená u jednotlivce, třebaže nejnepatrnějšího, která stojí a má stát u etického přemýšlení nás všech. K ní se přidávají láska s pravdou, které stojí odnepaměti v centru etiky. Přesně to dělají Melantrých a Komenský, i když v opačném gardu. Vůli zvířat k životu znají velmi detailně, setkávali se s ní v každodenním životě a vědí také, jak je těžké tuto vůli k životu zvířatům odejmout, tzn. uvěznit je a zabít je. I proto přinášejí starobylé tisky o zvířatech nedocenitelnou etnologickou a religionistickou hodnotu. Křesťanství nezná „nábožensky motivované“ vegetariánství, resp. nenásilí vůči zvířatům, ale přesto zvířata zasahují do jeho spirituálního života (půst, sváteční jídla atp.) podobně jako v hinduismu či buddhismu. Pohledme nyní na jejich svědectví:

¹¹ Jiří Melantrých z Awentýnu, *Kniha užitečná a kratochvilná, jenž slowe: Rada všelikých zvířat nerozumných nebo zhowadilých i ptactwa...*, Komise pro vydávání spisů Josefa Dobrovského při Královské české společnosti nauk v Praze, 1939.

¹² Jan Amos KOMENSKÝ, *Orbis pictus*, Ústřední spolek jednot učitelských na Moravě a Filosofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně 1929.

¹³ Podobně intimní, i když na pohled smutný příběh vypráví i George ORWELL ve své *Farmě zvířat*, Aurora 2004. Cit. s. 8 – 9.: „Major už byl ve stodole, natažený na vyvýšeném místě, na slámě pod lucernou visící z trámu. Bylo mu dvanáct let, a ačkoli v poslední době značně ztloustl a přerůstaly mu kly, vypadal moudře a velkodušně a stále vzbuzoval respekt. ... Po koních přišla bílá koza Majka a osel Benjamin – nejstarší a nejmrzutější zvíře na statku. Málokdy mluvil, a když něco řekl, tak to byla nějaká cynická poznámka. Říkal například, že Bůh mu dal ocas, aby jím odháněl mouchy, ale raděj by se obešel bez ocasu – a bez much.“

¹⁴ Peter SINGER, *Osvobození zvířat*, Praha 2001.

¹⁵ Albert SCHWEITZER, *Etika úcty k životu*, in: *Kultúra a etika*, Slovenský spisovateľ 1986, s. 350 nn.

„Protož, aby člověk poznal, co jest dobrého promrhal, Poslechniž všeho jiného stvoření Nerozumného němého mluvení, kteréž k člověku přirozeně mluví Ač pak jazykem zhowadilým praví, Jeho ohavnost oznamuje a swau hrdost wyprawuje, kterauž se mu protiňuje, Poddati se zabraňuje.“¹⁶ Jiří Melantrých z Awentýnu měl o didaktické užitečnosti ve své době známých zvířat a jejich povahy představy na výsost pokrokové. „Dobré i špatné“ vlastnosti zvířecích tvorů aplikoval na lidské chování, přičemž účel těchto veršů byl jediný: karikatura lidského chování ve světle zvířecí přirozenosti¹⁷.

Je-li člověk těmito slovy karikován a dostává-li jeho důstojnost co proto, je naopak zvíře znetvořeno do podoby, kterou dostatečně známe z chovů a velkochovů dnešní doby. „**Swinė** jest přílišně zhovadilá a toliko k žrádlu přirozená, a v nečistotě vždy se kochá.“ (s. 46.) „**Kráwa** jest (sice) zvíře člověku užitečné, ale „neopomene“ si ve verších zavýsknout: „*kůže dobře požiweš a s masem, když mne zabiješ taučnau swým časem*“ (s. 52.) Prosí člověka: „*Jedno nezlořeč a mrzce nelaj, Nebí ukrutně mne howádka swého, Netryzni, nezahuběj nerozumného*“, ale nic naplat, bude zabita jako všechny minulé a všechny budoucí krávy. „**Kůň** je vpravdě služebník twůj cílý“, ale opět mu nezbude nic jiného než pokorně vyznat, že: „*Trpíme od tebe ostré bodení, bití kyjem a mnohá jiná puzení. Však se na tě proto nehněwáme, když v tebe toliko swau žiwnost máme*.“ (s. 57.) „*Wšem wědomé jest o kozlu, že jest zvíře welmi mlsné a škodlivé od přirození swého, k tomu také hněwiwé*.“ (s. 36.)

Pochvaly si zaslouží ta zvířata, která se obvykle nejedí, ale která musí být přeci jen nějak užitečná stůj co stůj. „**Pes** potřebný jest k ostraze domowní, buď w městě nebo we wsi, poněwadž swým štěkáním dobytek zachowá, a zloděje zazene, a vždy pánu swému wěrně slauží.“ (s. 18.) „**Kočka** z powahy přirození swého jest nočně bedliwá, auklady myšem strojí.“ (s. 60) Toto mravní lidské kontinuum (či spíše reziduum?), které pokládá zvíře za pracovní nástroj a za jakousi chodící, plující či létající zásobárnu potravy, je paradoxně doprovázeno také natřesenou mírou patosu. Zvířata jsou litována, avšak jejich smrt (zabití) je vykreslena způsobem hravě poetickým, neboť, jak se domnívám, opravdové literární zpodobení zvířecího utrpení by dalece překonávalo realistické a naturalistní vyprávění Dostojevského či Zolovo, a

¹⁶ Jiří Melantrých z Awentýnu, *Knihá užitečná a kratochvilná, jenž slowe: Rada wšelikých zvířat nerozumných nebo zhowadilých i ptactwa...*, Komise pro vydávání spisů Josefa Dobrovského při Královské české společnosti nauk v Praze, 1939, s. 2.

¹⁷ Že byl tento literární, pedagogicko-etický žánr, oblíbený již před pěti sty lety, nám dokládají všechny známé varianty této knihy, počínaje „*plzeňským vydáním*“ z roku 1528.

tak by i pro člověka bylo příliš (okatě) kruté.¹⁸ Obyčejně, jak dokládá například opět Orwell, se o utrpení zvířat hovoří a píše „v sousedství“ a na dohled legrace a ironie.¹⁹

Komenského obraz užitečnosti zvířat je v podstatě podobný a zcela charakteristický pro jeho dobu. Druhá pestrost zvířat, o které píše v *Orbis pictu* je výjimečná. „*Spívajících ptáků*“ zná Komenský více než tucet. Jejich vykreslení je kromobyčejně pěkné. „*Škovráněk prospevuje lítajíc v povětrí, křepelka sedíc na zemy, jiné sedícje na stromovjch halužech.*“²⁰ Nicméně je potřeba, aby žák zvěděl o všem, co může zvířata potkat a jakým způsobem do jejich života zasahuje člověk. Vědomosti jsou i takové: „*Rezník bije krmný dobytek, tluče je obuchem anebo zařezava (zakoluje) nožem massarským, oblupuje (odjíma, ztahuje) kůžy a roztína (rozrubuje) a masso na prodaj vyklada v jatce (massárny).*“²¹ Obraz každodenního života. Řezník musel vykonat mnoho (fyzicky) náročných úkonů, aby se maso dostalo na stůl. Zabít chovné zvíře dalo práci, neboť zvíře bojovalo o svůj život s jedním nepřítelem – silné proti silnému s noži, statečné proti všeschnému²²... Dnes je život chovných zvířat přetvořen do té míry, aby zvíře muselo o život bojovat se sebou samým, aby smrt byla vysvobozením. Komenského obraz řezníka je dnes doveden do krajnosti.

Jak patrně, život zvířat je popisován výhradně ve vztahu k člověku, kdy člověk je cílem a zvíře nástrojem. Jedná se vlastně o doslovný popis **scholastické teologie**: hřích není tam, kde je věc využívána pro svůj účel; nedokonalé patří dokonalému, polovičaté celému. Prohřešení je možné jen vůči Bohu, či vůči člověku, resp. bližnímu, nikoliv vůči zvířeti. Morálka se týká pouze člověka, nikdy zvířete či obecně přírody. **Neetické chování** vůči zvířatům je obvykle

¹⁸ Jak bylo napsáno výše: technicistní Singerův popis utrpení zvířat je šokující a je ho také samozřejmě třeba. Všimněme si však, o jak více klesá technická (veterinární) popisnost života zvířat, která nalezneme na venkovských dvorcích. V tomto případě je zcela jedno, zda je slepic v kurníku 20 nebo 30. Ač jsou také v reálném „zajetí“, je jim ponechána taková míra svobody, která jim přes jejich domestikaci dovoluje být „autentickými“ slepicemi. A právě v tomto momentu mizí v literatuře veškerá popisnost, a naopak nastupuje zpodobení jejich „vnitřního“ života, tak jak se jeví člověku. A vztah není výlučně tvořen vnějšími věcmi, nýbrž vnitřními pouty, do kterých se „dostávají“ po právu také lidé a zvířata. Snad proto je popis života hmyzu z pera Maurice Maeterlincka zároveň úžasný i děsivý. Viz jeho knihy *Život všekazů*, *Život mravenců*, *Roj*.

¹⁹ Georg ORWELL, *Farma zvířat*, Aurora 2004, s. 10 – 11.: „V čem je, soudruzi, podstata života? Jen se podívejte. Naše životy jsou bídné, upracované, krátké. Narodíme se, dostaneme nažrat jen tolik, abychom nechcípili, ti, kteří mohou, musí pracovat až do vyčerpání, a jakmile nám dojdou síly a už nejsme užiteční, je náš život krutě ukončen. Žádné zvíře v Anglii nezná štěstí a odpočinek. Žádné zvíře v Anglii není svobodné. Zvířecí život je bída a otroctví. Taková je pravda, soudruzi. Ale je takový řád přírody?“

²⁰ Jan Amos KOMENSKÝ, *Orbis pictus*, Ústřední spolek jednot učitelských na Moravě a Filosofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně 1929, s. 51.

²¹ Tamtéž, s. 103.

²² V nynější době by snad bylo na místě říci proti „zbabelému“, neboť člověkem vytvořená anonymita smrti, do které vstupují zvířata, je, domnívám se, (zatím) účinnou bariérou proti úplnému lidskému zhrubnutí a zachování minimální hranice duševního zdraví. Podobné mechanismy lidského odlidštění a zmechanizování jsou známy z podob válek nejen posledního století.

zdůvodňováno (je-li vůbec zdůvodňováno) se zřetelem k **Tomáši Akvinskému**, který viděl v přílišné brutalitě ke zvířatům pouze tu nebezpečnou možnost, že by tato krutost mohla vnitřně ovlivnit člověka natolik, až by se ke svým bližním choval stejně krutě.²³ Jelikož je vše na zemi dědičně podřízeno člověku a s ním také sdílí osud porušenosti a slabosti, nemůže být dle katolické teologie ani řeči o tom, že by chování, zabíjení a využívání zvířat bylo nespravedlivým, nebo dokonce nemorálním aktem. Přesto i když se zvířata a vůbec celé stvoření neprovinilo žádnou vinou, neboť vinou se projevil jedině člověk²⁴, ptali a ptají se spisovatelé a básníci po vině zvířat s tklivou dojmavostí, jako například **Ovidius**²⁵. Jsou samozřejmě lidé, kteří dokáží u sebe a pro sebe rozlišovat mezi rozumem a soucitem a kteří dovedou rozeznat několik úrovní lásky, kde vrcholná láska patří Bohu, všechna ostatní náleží bližnímu a stvoření. Mezi ně patřil bezpochyby i František z Assisi, který sice zahrnoval do své lásky všechno stvoření včetně neživých věcí, ale to mu nezabraňovalo jíst „své přátele“ slavíky a voly. O této pro mne „**duchovní schizofrenii**“ bude řeč ještě ke konci této úvahy.

Co však dělat tehdy, když člověk nedokáže či nechce dělit svoji lásku a soucit do několika úrovní, ale chce ji, neboť jinak nemůže, projevovat nerozdílně všemu, s čím se setkává? Je ten, komu se Komenského „*prospevuující škovránek*“ líbí natolik a natolik ho miluje, že ho dokáže milovat pouze živého a svobodného, morálně úchylný či duchovně slabý a nemocný? **Michel de Montaigne** se z takovéto slabosti vyznává ve svém eseji „*O krutosti*“.²⁶ Čteme, že „*Hospodin je ke všem dobrotivý, nade vším, co učinil, se slitovává*“ (Žl 145, 9), a na člověku požadujeme, aby byl, jako jeho obraz, nevěrně jiný? Bez soucitu, bez slitovává(ní)? Myslím, že všichni cítíme onu pomyslnou Akvinského rovnici: **milovat = chtít něčí dobro**²⁷ → milovat zvířata = chtít jejich dobro = chtít jejich **smrt** na talíři, za papírově **křehkou**. Proto ten, kdo podle pravidel pro mravní život zaměřuje svoji vůli k dobru, zaměřuje k dobru i svá smyslová hnutí, totiž city a vášně. A jelikož je toto chování vlastně základem ctnostného

²³ Podobně uvažuje i Michel de MONTAIGNE, *Eseje*, Odeon 1966, s. 280.: „Povahy krvelačné k zvířatům jeví ke krutosti vrozený sklon. Když si v Římě navykli na divadelní předvádění zvířecích vražd, došlo se až k lidem a gladiátorům. Bojím se, že sama příroda vložila do člověka jistý pud k nelidskosti.“

²⁴ Srv. Milan BALABÁN, Co kazilo biblickému křesťanovi vztah k přírodě, **in:** Křesťanská revue 59/3, 1992, s. 53.: „Tvorstvo bylo vydáno marnosti – ne vlastní vinou, nýbrž tím, kdo je marnosti vydal... Víme přece, že veškeré tvorstvo až podnes sténá a pracuje k porodu.“²⁴ - (Řím 8, 19 – 22).

²⁵ Publius Ovidius Naso, *Proměny*, Odeon 1967, s. 339.: „Co jste však spáchaly, ovce, vy mírné, k ochraně lidí stvořené? Nosíte nektar, jenž v plné výmě se štkl, dáváte nám svou vlnu a rouch nám poskytujete měkkých a životem svým jste prospěšny více než smrtí! Čím se projevil vůl, ten živočich beze lsti, šalby, prostý neškodný, stvořený jen, by námahy snášel?“

²⁶ Michel de MONTAIGNE, *Eseje*, Odeon 1966, s. 278.: „Nad jiné neřesti nenávidím krutost, a to i z vrozeného odporu i na základě úvahy, a mám ji za neřest svrchovanou; dosahuje to však takové změkčilosti, že nesháním bez nelibosti ani pohled, jak rozřezávají kuře, a slyším s odporem, když v zubech mých psů nařiká králík, ačkoliv sám lov pokládám za rozkoš pronikavou...“

²⁷ Tomáš Akvinský, *Summa theologiae*, I-II, 26, 4.: „Milovat, to znamená chtít něčí dobro.“

života, vycházejí z této premisy kladně i ti, pro něž dobro zvířat neznamená jejich smrt pro nasycení člověka, tzn. jejich eschatologické zacílení ke smrti pro člověka. Tato „dobrá smrt“ pro zvíře nápadně připomíná Ovidiův zpěv o „údajné radosti boha“ nad jejich skolem.²⁸

Víme dobře, že příklady táhnou. Existovala doba, kdy se kupříkladu jakékoliv úvahy ohledně zrovnoprávnění „barevných“ národů, otroků nebo ohledně zrovnoprávnění (duchovním i politickým) žen považovaly za přílišně akademické, odtržené od reality, ideologicky nemožné. Uplynul čas v rozmezí několika set až desítek let a všechny výše zmíněné způsoby diskriminace se zdají dnešnímu člověku doslova a do písmene jako vystřížená z pohádek hrůzy. Také novozákonní, krajně dobové představy o otroctví jsou dnes nahlíženy se zřetelem k tehdejšímu chápání světa, přičemž se ovšem nezapomíná na ty texty, které se vůči otroctví staví zcela jednoznačně (např. List Filemonovi). Otroctví a vůbec jakákoliv nesvoboda člověka byla důrazně odmítnuta již **II. Vatikánským koncilem**.²⁹ I soucit s „barevnými“ lidmi, s otroky a se ženami byl pokládán za stejně hysterický a naivní, jako soucit se zvířaty. **Descartes** úmyslně veřejně pitval, tloukl a týral psy, aby mohl jejich kňučení zas a znovu prohlašovat jen za jakýsi druhotný hlas zvnitřku, který vydávají například i tikající hodiny...³⁰

I kdyby se měla zvířata zabíjet v souladu s Božím plánem, domnívám se, že mnohem důležitější je ona prvotní neláska a lhostejnost, která se ke zvířatům cítí. Stále totiž vysvítá otázka, jak zabíjet zvířata pro vlastní potřebu, když je, chtě nechtě, milujeme téměř mateřskou láskou? Jak zabíjet zvířata, která jsou Bohem výslovně povolána k tomu, aby jej (navzdory všemu i člověku) **velebila**³¹. Výběr zvířat, jež budeme považovat napříště za tzv. **hospodářská**, je světařil od světařilu zcela nevysvětlitelný a nelogický. Zde se jí prasata, jinde jsou odmítána s naprostou zuřivostí. Tu se požívání psů považuje za skutek do nebe volající, onde se psi konzumují jako vybraná lahůdka, která dá za málo peněz dosti masa. **Neexistuje dokazatelné pravidlo**, proč jíst toto, a nejíst něco jiného, proč si vyvolit za hospodářská zvířata krávy, a ne kočky. Neexistují meze, neexistuje rozvaha, neexistuje zákon – *modus operandi*. O *biologických pravidlech* ve vztahu k přírodě, ale zejména o *mravních*

²⁸ Publius Ovidius Naso, *Proměny*, Odeon 1967, s. 339.: „Avšak nedosti na tom, že páchají takový zločin: vinu za tento hřích též na bohy vznesli a věří, že prý se raduje bůh, když zabíjí dělného býka!“

²⁹ *Gaudium et Spes*, čl. 27.

³⁰ Viz. Peter SINGER, *Osvobození zvířat*, Práh 2001, s. 215 – 126. Erazim KOHÁK, *Zelená svatozář kapitoly z ekologické etiky*, Sociologické nakladatelství 2002, s. 35 – 36.

³¹ Viz. Kantikum *Všechno tvorstvo chváli Boha* Dan 3, 57 – 90.: „Velké a malé ryby, které plují ve vodě, velebte Pána, všichni nebeští ptáci, velebte Pána. Všechna zvířata divoká i krotká, velebte Pána, lidé, velebte Pána.“

pravidlech v tomtéž vztahu, o kterých hospodářství nemá viditelně ani potuchy, hovoří zcela jasně Jan Pavel II.³² Tato pasáž ze *Sollicitudo rei socialis* je obvykle považována za nově **formulovanou naději** ve změnu katolického stanoviska vůči stvoření a hlavně zvířatům. **Eugen Drewermann** je naproti tomu pesimističtějšího názoru.³³

Erazim Kohák shrnuje v *Zelené svatozáři*³⁴ trojí přístup, jak se eticky lze vypořádat s vegetariánstvím. 1) Jedná se o odmítnutí pocitu viny, 2) Odmítnutí zla a usilování o nevinnost, 3) Přijmutí kompromisu. Třetí varianta je v současné teologii méně rozšířená, ačkoliv je paradoxně nejlépe eticky promyšlená. Odmítnout pocit viny za zabíjení a „spotřebu“ planety nemá v sobě, jak poznamenává Erazim Kohák, žádný „*morální smysl*“³⁵ tam, kde člověk rozeznává ve světě pouze materiální vztahy. Dramaticky revoluční a nekompromisní přístup k přírodě, který Kohák nepřekonatelně charakterizuje slovy: „*Count me out! V tomhle nejedu!*“³⁶, je přístupem osobně nejangažovanějším a v současnosti nejobvyklejším. Zdaleka není doménou charismatických katolických společenství, ani protestantských téhož druhu. Naopak. Rozřešování životních otázek včetně otázky vegetariánství a ochrany přírody pevně souvisí s lidským záměrem aktivní spolupráce, která člověku může přinést a také přináší mnohá omezení, s kterými on ale dobrovolně a svobodně souhlasí. Již nehledí na tento problém zvenčí, nýbrž chce být jeho součástí, přičemž zcela přirozeně očekává také jednu důležitou věc – duchovní obohacení, sílu, duchovní radost. Bojí se zklamání a dílčích porážek, ale nevyhýbá se jim.

Etický kompromis v otázce vegetariánství, který nenalezneme ani v Genesis 1, ani u Izaiáše 11, 6 – 8, ani u Jiřího Melantrycha z Awentýnu, jakož ani u Jana Ámose Komenského a Františka z Assisi, je v základu příkladem rozvinutí **lutherské teologie**. Kohákův opis jedné

³² *Sollicitudo rei socialis*, čl. 34.: „Z toho tedy znovu vyplývá, že rozvoj, jeho plánování, užívání přírodních zdrojů a způsob, jakým se z nich těží, nelze oddělovat od respektování mravních zákonů. Jeden z nich bezpochyby vymezuje užívání viditelné přírody. Vláda, kterou Stvořitel dal člověku jako Božímu obrazu (srov. Gn 1,26), není absolutní, ani se nedá mluvit o svobodě k "užívání nebo zneužívání" nebo o libovolném nakládání s věcmi tak, jak nám to nejlépe vyhovuje. Omezení uložené člověku od počátku samotným Stvořitelem a vyjádřené symbolicky zákazem "jíst ovoce ze stromu" (srov. Gn 2,16-17) dostatečně jasně ukazuje, že ve vztahu k viditelné přírodě jsme podrobeni nejen biologickým, ale i mravním zákonům, které nelze beztrestně přestupovat.

³³ Eugen DREWERMANN, *O nesmrtnosti zvířat Naděje pro trpící stvoření*, Knižná dielňa Timotej, s. 25.: „Ani skutečnost, že již dnes umírá ročně hlady více než šedesát miliónů lidí, zřejmě není důvodem ke změně názoru – alespoň v nebi budou přece všichni tito lidé vzkříšeni jako chudák Lazar, takže je pro ně pořád lepší, že existovali, než kdyby se vůbec nenarodili. – Poukazy na žalostný osud zvířat nemají za těchto předpokladů nejmenší šanci.“

³⁴ Erazim KOHÁK, *Zelená svatozář kapitoly z ekologické etiky*, Sociologické nakladatelství 2002, s. 51.

³⁵ Erazim KOHÁK, *Zelená...*, s. 51.

³⁶ Erazim KOHÁK, *Zelená...*, s. 51.

z Lutherových kardinálních tezí zní: „...smířit se s nedosažitelnou dokonalostí a prosit o odpuštění.“³⁷ Toto smíření se s lidskou nedokonalostí odpovídá Lutherově nauce o vnitřním a vnějším člověku. **Vnitřní člověk** koná vše, co může, „statečně hřeší, statečněji věří“ a je pevně přesvědčen, jak píše **Martin Luther**, že „spravedlnost Kristova jest jeho spravedlností a že jeho hřích již není jeho, nýbrž Kristův.“³⁸ **Vnější člověk** dbá na to, aby vše co dělá, včetně vlastního těla, bylo podřízeno vnitřnímu člověku, neboť, jak praví Luther, „přece však vždy ještě zůstává v tomto smrtelném životě na zemi a pokud jest živ, musí své vlastní tělo ovládati a stýkati se s lidmi.“³⁹ Dobré skutky jsou pouze začátkem toho, co bude v budoucnosti člověk konat. Přestože by tedy jakýkoliv člověk žil mimořádně čistě a ohleduplně, v jeho chování zůstává působit hřích. Ani nejušlechtilejší vegetarián křesťanské víry se pro své vegetariánství **nestává duchovně** lepším a **dokonalejším** člověkem a křesťanem, jako se jím nestává skrze cokoliv, co by konal „nad obvyklou míru“. Konzumace masa, nebo jeho odmítání nemá dle Luthera co dělat s lidskou nadpřirozenou vírou ani spásou. Jakékoliv zevní řády, týkající se kultovních či přímo dietetických pokynů Luther odmítá⁴⁰. Přiklání se zásadně ke „zlaté střední cestě“⁴¹ ve všem křesťanském konání. Cituje učení apoštola Pavla o „nepohrdání bližním“. „Někdo třeba věří, že může jíst všechno, slabí však jí jen rostlinnou stravu. Ten, kdo jí všecko, nechť nezlehčuje toho, kdo nejí, a kdo nejí, nechť neodsuzuje toho, kdo jí; vždyť Bůh jej přijal za svého služebníka.“ (Řím 14, 2 – 4). Požaduje, aby se všem zevním řádům „odporovalo a dělalo naschvál“.⁴² Maso se má jíst před těmi, kdož se od něho postí, přímo před jejich zraky. Pro dobro svého bratra se však má křesťan vzdát nejen masa, ale vůbec všeho pokrmu, který jej pohoršuje. Jedná se o doslovnou aplikaci Řím 14, 15, resp. 1. Kor 8, 13. Vzešla-li by tedy díky vegetariánství úhona víry pro každého jednotlivého křesťana, je takové vegetariánství dle Lutherské teologie **nesprávné a mylné**.

Tento Lutherův kompromisní stav charakteristický svým odstupem od mystického snažení po dokonalosti, známém z provenience katolické a pravoslavné, nesl a nese s sebou přeci jen i pozitivní hodnoty. Meze, Lutherem určené pro modlitbu a půst, zrodily nový přístup nejen ke zbožnosti samé, ale také ke stvoření. Askeze nebyla zcela zavržena, byly jí jen znovu

³⁷ Erazim KOHÁK, *Zelená...*, s. 51.

³⁸ Martin LUTHER, *O svobodě křesťanské Babylonské zajetí*, Jan Laichter 1935, s. 159.

³⁹ Tamtéž, s. 161.

⁴⁰ Podobně smýšlí i Jan Calvin, **in**: Jan CALVIN, *Institute učení křesťanského náboženství*, Komenského evangelická fakulta bohoslovecká 1951, s. 253.: „Jestliže chápou, že před Bohem vůbec nezáleží na tom, zda pojídají maso nebo vejce, zda se oblékají do červených nebo černých šatů, postačí to naprosto.“

⁴¹ Martin LUTHER, *O svobodě...*, s. 190.

⁴² Martin LUTHER, *O svobodě...*, s. 192.

vymezeny limity, které se neměly překračovat. Lutherova celostní obnova duchovního života a duchovního snažení významně přispěla k **obecnému zájmu** o věci veřejné, v našem případě i o otázky stvoření, životního prostředí a vegetariánství. Lutherův návrat k Písmu a jeho nové a stále interpretaci stál nepochybně u zrodu křesťanský (biblicky) motivovaného vegetariánství. **Reformovaná teologie** učinila do dnešní doby v tomto ohledu největší pokroky.

Biblicky motivované vegetariánství však úplně vybočuje z teorie **kompromisu**, jak ji nastínil Erazim Kohák. Tato nová motivace k vegetariánství se vyznačuje na jedné straně pokorou a úctou před tím, kdo jí maso⁴³, na straně druhé však chápe vegetariánství nejen jako součást duchovního života, nýbrž skrze vegetariánství spirituálně a také eticky reflektuje vše, co se jeví v duchovním (samozřejmě také v církevním) životě malátné, umírající či dokonce odumřelé. Je nabíledni, že se křesťanský vegetarián chce učit zvláště od Ježíše. Vyznával jej vždy jako Stvořitele, Vtělené Slovo a Vykupitele, a tak není divu, že u těch bratří, kteří se žíví masem, rozpoznává (a odmítá) Ježíše poněkud jinak „zabarveného“. Ježíše „lovce“ či Ježíše „predátora“...⁴⁴ Jak vidno, o kompromisu v otázce křesťanského vegetariánství se v novodobé teologii příliš nejedná. A mělo by?

Toto nekompromisní křesťanské vegetariánství sahá zcela pochopitelně teologicky a eticky hlouběji než vegetariánství kompromisní. Aby se mohl křesťan rozhodnout pro takové „totální“ vegetariánství s plnou podporou Písma, kterou velmi dobře rozpoznává a analyzuje **Andrew Linzey**⁴⁵, znamená to, že hledá biblickou a etickou oporu co nejpevnější, neměnnou. Navzdory zlehčování takového rozhodnutí, kterému bývá obvykle rozuměno jako nepochopení, v lepším případě jako fundamentálnímu výkladu Bible, promýšlí se a musí být promyšlena tato motivace zvláště **christologicky a přesažně**. Kdyby tomu tak nebylo, museli by takoví křesťané jíst stejné druhy masa a ve stejném množství, v jakém je jídával Ježíš, popřípadě by museli napodobovat vše, čím byl Ježíš Kristus Ježíšem Kristem. Biblicky orientované vegetariánství (a všechny jeho další, resp. vyšší varianty, tzn. veganství, frutariánství atp.) obyčejně nemůže minout tři hlavní teze, které přehledně shromáždil Andrew Linzey. 1) Bible nezmenšuje vážnost aktu zabíjení zvířat – zvíře má „dech života“, jenž je darem Hospodinovým, nikoliv lidským, 2) Neexistuje biblicky zakotvená zásada

⁴³ Tam, kde se pokora a úcta teprve hledá, nebo je jí rozuměno jinak - netradičně, se obvykle můžeme setkat s vegetariánským „smírným“ heslem: „Moje volba, váš problém.“

⁴⁴ Pozoruhodně o těchto kategoriích píše Andrew Linzey ve své *Animal theology*.

⁴⁵ Srv. Andrew LINZEY, *Animal...*, s. 125.

zabíjet zvířata pro Boží vůli, na jeho příkaz, a to způsobem, jako se to děje dnes, 3) Ten, kdo se chce stát vegetariánem, má obecně velmi dobrou podporu právě v Bibli.⁴⁶ Křesťansky orientované vegetariánství nemá být přívažkem k duchovnímu životu člověka. Má se plně podílet na duchovním dýchání člověka.

Abychom pochopili, jak ohromná je a může být „totalita“ takového „biblicky orientovaného vegetariánství“, ukažme si, jak v jednom konkrétním případě vypadal pohled na důstojnost zvířat v podání sv. Antonína Padovského. Slovem: aby mohl sv. Antonín přivést kaciře „ke světlu pravé víry“, povolal ho Bůh kázat rybám.⁴⁷ Ryby dávaly při jeho kázání „pozor v náramném pokoji a krotkosti a pořádku“. Sv. Antonín rybám zdůrazňuje, že mají v životě na výběr slané či sladké vody, mohou se ukrývat před bouřemi, žijí v „jasném živlu“, byly zachovány před Potopou, zachránily Jonáše a staly se „pokrmem věčného Krále Ježíše Krista prve než vstal z mrtvých a potom, obzvláštním tajemstvím“.⁴⁸ Nevíme, zda a jak sv. Antonín z Padovy jedl maso, ale jedno je jisté, vybírá si stejně jako František z Assisi jeden živočišný druh, kterému přisuzuje „zásluhy a schopnosti“ nad jiné živé tvory. Doslova říká: „...jste povinny chváliti Boha a dobrořečiti mu, jenž vám dal více dobrodinní než jiným tvorům“.⁴⁹ Po svém kázání propustil Antonín ryby s požehnáním⁵⁰ a „všecky odešly s podivuhodnými projevy veselosti...“⁵¹ Je vůbec možné, aby ten, kdo takto velebí a buduje důstojnost ryb, kdo jim žehná a propouští je v pokoji, je možné, aby posléze ryby lovil, zabíjel a jedl? Nejen po prvním přečtení tohoto příběhu zůstávám přesvědčen, že to není možné. Ostatně by se našla i jiná zvířata, která byla Ježíši oporou, pomocí a potěšením (zvířata v chlévě, holubice, oslátka, ovce, beránek). Kdybychom porovnali tuto jejich „životní užitečnost“, myslím, že bychom nebyli daleko od konstatování, že např. takový slon či ptakopysk nejsou o nic menší a neužitečnější než ryby či holubice.⁵²

⁴⁶ Viz. Andrew LINZEY, *Animal...*, s. 130 – 131.

⁴⁷ Viz. *Kvítky slavného pána sv. Františka a jeho bratří*, František Obzina 1942, s. 112 – 115.

⁴⁸ Viz. *Kvítky...*, s. 114.

⁴⁹ Tamtéž, s. 114.

⁵⁰ S podobným chováním se může čtenář seznámit také v životopisu Františka z Assisi z rukou sv. Bonaventury *Legenda maior*.

⁵¹ Viz. *Kvítky...*, s. 114.

⁵² Oproti tomu i František z Assisi rozděloval zvířata podle toho, jak moc se mu líbila. Srv. Cyril Jaroslav BRÁZDA, *František z Assisi a jeho vztah k zvieratám ako inšpirácia pre súčasnosť*, in: *Etický vztah k zvieratám jako k božiemu stvoreniu*, Univerzita Komenského Evanjelická bohoslovecká fakulta Bratislava 2004, s. 35.: „Eschatologický charakter, hoci z iného uhla, má aj vlastná Františkova úvaha o mravcoch. Hoci sa mu nepáčili tak ako iné tvory, pretože sa zhromažďujú, predsa len ich dával za príklad, aby sme neboli zahálčiví v letný čas prítomného života...“

Podobným způsobem, analyticky přesným způsobem uvažují ti, kteří hledají pro své vegetariánství podporu co nejširší. V tom spočívá ona pozitivní totalita biblicky orientovaného vegetariánství – jde o rozšiřování etických hodnot⁵³ a jejich uplatňování na co možná největší počet možných individualit v rámci Božího stvoření. Není od věci uvést, že podobný zápal pro věc, jakou nalézáme u vegetariánů křesťanského ražení, bychom měli a chtěli očekávat také od těch, kdo se živí masem. Očekáváme od nich „**promyšlené masojedství**“ (thoughtful carnivorous), a to očekávání je bez špetky pohrdání či opovržení. Obojí strany jsou pod velkým tlakem svého prostředí i přirozené lidské touhy po zdokonalování věci. Ten, kdo dává přednost rostlinné stravě, neujde pokušení zkvalitnit výpěstky potřebných potravin jakkoliv jen to bude možné, zvláště však genetickou modifikací. Upřednostňuje-li kdo masitou stravu, bude muset z mnoha hledisek zdůvodnit, proč a nač jsou a budou v blízké době potřebná zvířata s mnohonásobně vyšší vahou a objemem masa, než jim jejich přirozenost dovoluje. Nač mít pro děti na hraní místo koťátka dospělého slona velikosti křečka? Proč zrychlovat růst „jatečního kuřete“ o desetinásobky, proč mít prasata velikosti samotných venkovských chlévů?

Promyšlené křesťanské vegetariánství chce vědět, z jaké příčiny samo zachovává a zachovávat pomáhá život **všech** zvířat a potažmo celé přírody. Je pro něj mnohem pochopitelnější a smysluplnější nechat pro lásku k člověku člověka žít a nechat pro lásku k zvířeti žít zvíře. Zabíjet zvíře s tím, že ho miluji upřímnou láskou, není jen problém citu, ale také problém etiky. Lásky a smrti jsou natolik důležité a závažné veličiny, že je velice složité aplikovat tuto dvojici na každodenní vztah člověka k člověku a člověka ke zvířeti, a to zvláště způsobem (ledabylym), jakým se to děje dnes. Že může být lidské pouto ke zvířeti charakterizováno nikoliv pouze přísně vědecky (jak to činil například Konrád Lorenz), ale také niterně psychologicky, dokazuje v mnoha případech světová literatura. Přes všechnu nespravedlnost a nevysvětlitelnost, kterých se člověk dopouští na zvířatech, vysvítá v literárních příkladech pouto člověka a zvířete ve své pravdivé (původní) nahotě. Jeden příklad za všechny. Není jej možné brát doslova, ale „zasutá“ myšlenka této historie, domnívám se, je obdivuhodná. *„Medik Fischl a filosof Eichler spatří na dvoře v hostinci „U vévody Přemysla“ na cáru rozedraného koberce psí mrchu a vedle ní šest štěňat právě vržených, z nichž pět již pošlo, zatím co šesté skomírá. ... Tu stane náhle mezi nimi žena, jež běduje a spíná ruce: „Má ubohá fenka! Kdybych jen byla bývala doma! Já bych tě nebyla*

⁵³ Že člověk není jediným původcem a zdrojem hodnot drží křesťanská etika s obzvláštní vehemencí již po desetiletí.

nechala umřít!“ ... Marně pokouší se žena, aby nakrmila živé štěně kouskem chleba. Náhle projede myšlenka její tváří. Trhnutí – blůza je otevřena, košile odsunuta – plně těžké prsy zasvítlí. Žena zkouší: malé stisknutí a několik kapek vyprýští – nepozbyla dosud mléka. Žena posadí se uprostřed dvora na zem, nestarajíc se o lidi kolem sebe. Kolena těsně přitažena k tělu a záda opřena o škopek, jenž zůstal na dvoře. Pak si přitiskne štěně a vstrčí mu bradavku do tlamičky. Pes ssaje...“⁵⁴ Víme z pera samotného autora Julia Krause, že celý kratičký příběh se točí okolo skomírajícího národa a lidského pudu, který se na záchranu tohoto národa aktivuje. Symbolický akt záchrany (respektování) zvířete je však nejen v literární historii znám; neobjevuje se běžně, zato však pravidelně (např. Francis Jammes, Franz Werfel, deníkové záznamy Franze Kafky). Člověk zachraňuje zvíře za cenu osobního zesměšnění a pohrdání okolím. O této záchrance by mohly zdařile vyprávět tři jazyky téměř shodně: Albert Schweitzer, Konrád Lorenz a Erazim Kohák.

Jak vidno, od našich citací Izaiáše až po Antonína z Padovy nalézáme vztah člověka ke zvířeti buďto snově romantický (František z Assisi, Melantrych), nebo dramaticky reálný, obojí však s jasným náklonem k „totalitě“. Nesčetné druhy zvířectva jsou popisovány v tak obdivuhodné přesnosti, jakou by jim mohl závidět lecjaký moderní atlas. Myslím si, že není sporu o tom, zda byl cit jmenovaných autorů ke zvířatům opravdový, nebo ne. Přes encyklopedické popsání života zvířat, zvláště těch hospodářských, popsání jejich osudu coby chodících či plovoucích zásobáren potravy, milují všichni mnou citovaní autoři zvířata láskou pramálo divadelní. V čem spočívá onen **nonsens**⁵⁵, když všichni milovali zvířata, a přece je zabíjeli či dávali zabít pro uspokojení svých životních potřeb? V přirozené slabosti, ve hříchu, v nepochopení, v lenosti pohlédnout realitě do očí? V mnohých případech jen sotva! Vezměme si kupříkladu civilní humanitu, troufám si říci **civilní křesťanství** toužící po „civilní svatosti“, humanitu **Karla Čapka**. Nenašli bychom v našich končinách asi nikoho, kdo by neznal Čapkovu náklonnost ke zvířatům, takovou náruživou náklonnost, kterou mu v pozdějších dobách zazlívali lidé takzvaně občansky stateční. Jaké množství zvířat se míhá nebo přímo dominuje jeho knihám. Jako byl Čapek apoštolem smířlivosti pro lidi, jež ho obklopovali, tak byl také apoštolem laskavosti vůči zvířatům, třebaže domácím. Přesto nalezneme v jeho knihách nejen vybídnutí k barevnému a jemnějšímu stolování, než jaké

⁵⁴ Pavel EISNER, *Milenky (Německý básník a česká žena)*, Helios 1930, s. 67.

⁵⁵ Že lze lásku ke zvířatům a jejich zabíjení skloubit duchovně dohromady, můžeme vidět i v koránské Súře *Včely*, kde se zároveň vyzdvihuje účelnost velblouda pro jeho maso a kůži na oděvy, ale kde je velbloud také zdrojem krásy, ze které se může člověk těšit. „A stvořil velbloudy, z nichž pro vás jsou oděvy i užitek jiný a z nichž i potravu svou máte, a je v nich pro vás krása, když navečer se z pastvy navracíte i když za jitra je vyháníte.“

známe u nás doma, ale také prosté a upřímné vzdání díků za pečenou husu, kterou k tomu ke všemu zvěčnil v jedné ze svých proslulých fotografií.⁵⁶ Mimo jeho *Zahradníkův rok* básní nad půvabem zvířat ve své knize *O nejbližších věcech*⁵⁷, kde nenechává nikoho na pochybách, zda je jeho přátelství a úcta ke zvířatům pravá. Jak tedy skloubit jeho oslavu přírody a zvířat se skutečností, že do jisté míry jaksi po „anglicku“ rád a dobře stoloval, masité pokrmy nevyjímaje?

Vězí v této logické dvojakosti právě onen (ne)vysvětlitelný **nonsense**, nebo spíše **duchovní velikost** (resp. duchovní pevnost a smířenost), která podobné paradoxní skutečnosti dovede anticipovat a následně (rozumově i duchovně) skloubit? Odpověď je velmi složitá. Podobně složitá, jakou nabízí např. **Hans Küng** ve svém „*Světovém étosu*“. Tzv. „*hotová morální řešení spadlá z nebe*“⁵⁸ neexistují. Striktně filosoficky nelze oddělit *já* od *ty*. I v jednotném stvoření existují mnohá *já* a mnohá *ty*, která jsou však od sebe oddělena *naturaliter*. Ontické oddělení člověka a zvířete proto nemůže ve své hloubi nikdy vymizet. Pakliže bychom ale vyslyšeli Küngovu výzvu: „*Pryč od rozdělování mezi člověkem a ostatním stvořením*“⁵⁹ (jinými slovy jde o **absolutní biotickou rovnost**), nově (snad uměle?) vytvořená rovnost by člověku, nikoliv „ostatnímu“⁶⁰ stvoření, zlomila vaz. Toto kompozitní řešení by znamenalo pro člověka daleko hlubší etickou revoluci než tu, jakou nabízejí křesťansky orientovaní vegetariáni. Ti nechtějí zabíjet ze soucitu, pro lásku ke zvířatům, pro lásku a věrnost Kristu. Naproti tomu zrušení linie mezi člověkem a ostatním stvořením by nastolilo nové a akutní chápání práv celého tvorstva v takové míře, jaká by nepochybně současného člověka docela rozložila. Není řečeno, že by tato biotická rovnost byla v daleké budoucnosti v praxi nerealizovatelná. Pravdou ovšem zůstává, že v oblasti ekoetiky jsou křesťanská společenství shodně na nejnižším stupni vývoje, a tak je budoucí možná realizace bude stát ještě mnoho sil a vnitřní obměny a obnovy.

Lze tedy **nedělat** rozdíly mezi člověkem a (ostatním) stvořením, a přitom využívat zvířata a celou přírodu pro svůj zájem? Lze najít a nalézat status člověka, jaký má zaujímat v současné podobě stvoření? Existuje pro ty, kteří se chtějí nazývat **Božími dětmi**, reálná

⁵⁶ Karel ČAPEK, *Karel Čapek fotografuje...*, uspořádal Petr Koháček, Vydavatelství a nakladatelství Novinář 1989, s. 77.

⁵⁷ Karel ČAPEK, *O nejbližších věcech*, Aventinum 1927. Viz. např. feuilleton *Motýl v zimě*.

⁵⁸ Hans KÜNG, *Světový étos Projekt*, Archa 1992, s. 53.

⁵⁹ Tamtéž, s. 71.

⁶⁰ Podobným způsobem uvažuje o lidech a zvířatech i Erazim Kohák, když jednu z kapitol *Zelené svatozáře* nazval příznačně „O lidech a (ostatních) zvířatech“.

podoba **predátorství**, jež je přeci bytostně vlastní všemu živému a dokonce i neživému na Zemi? Jsou zásahy křesťansky orientovaných vegetariánů do zákonitostí přírody a světa pochybené? Je jejich chápání života a intimní lásky nedokonalé a převrácené?

Dějiny duchovního života mnohých jednotlivců i církví nám dávají poznat, že přísná lineárnost duchovního a historického vývoje neexistuje. Protože se ale křesťanu otáčí veškerá lidská historie kolem Krista, je nabíledni konstatovat, že neexistuje ani ona domnělá lineárnost, resp. předvídatelnost či posloupnost lidských dějin. Individuální přístupy člověka ke skutečnostem, jež jej obklopují, se v dějinách jen pramálo držely jakési matematické posloupnosti či následnosti. Analyzovat lidské kroky proto nelze tak snadno, jak by se mohlo zdát. Pozitivistické metody vědy se konec konců ukázaly sice dobrými v pečlivém shromáždění dat a studijního materiálu, na kardinální otázky leckdy chaotického vývoje světa však odpovědět nedokázaly⁶¹. Totalita křesťansky orientovaných vegetariánů má proto logický základ. Vezmeme-li v úvahu, že kupříkladu na evropském kontinentu bychom stěží mohli definovat **jednotlivá období přístupu ke zvířatům**, která by v dějinách lidí i zvířat, potažmo v dějinách křesťanské etiky hrála důležitější a jasnější **pozitivní** roli, náš závěr může být snadný. Objevila-li se kde snaha narovnat vztah mezi zvířetem a člověkem, byla tato snaha buďto 1. rázu negativního (středověk, rané osvícenství), nebo 2. rázu sice pozitivního, ale pak vpravdě revolučního a krátkodobého.

Osobnost Komenského, Melantrýcha, Františka z Assisi, Antonína z Padovy, Karla Čapka či Alberta Schweitzera, domnívám se, dávají tušit, že jejich přístup ke stvoření a zvířatům byl od počátku provázen buďto dramatickou změnou jejich chování, nebo lze také říci, že **by byl** v budoucnu provázen stejnými příznaky. Jejich genialita neměla samozřejmě nic společného s průměrností. Všichni byli výjimečnými lidmi, kteří s velkou mírou laskavosti usilovali o věci velké, avšak vykonané v pokoji, **nenásilně** a mírně. Stěží předvídat, jak by takový Karel Čapek opouštěl masité pokrmy. Naproti tomu pevnost jeho životních rozhodnutí, úcta ke každému, i obyčejnému životu hraničící s adorací, dávají tušit, že by k takovému kroku měl zřejmě dosti sil fyzických i duchovních. Proč by křesťanští vegetariáni rádi viděli ve svém

⁶¹ Srv. Sabína GÁLIKOVÁ-TOLNAIOVÁ, *Člověk versus zvierat alebo o našom vzťahu k subjektivite „nemých tvári“*, in: Etický vzťah k zvieratám jako k božiemu stvoreniu, Univerzita Komenského Evanjelická bohoslovecká fakulta Bratislava 2004, s. 99.: „Je pravda, že praktické znalosti, znalosti získané ľudskou subjektívnou skúsenosťou so zvieratami a so všetkým živým, môžu iba obohatiť a osvetliť vedecké výskumy, podstatne a nenahraditeľne k nim prispieť, a nie ich znehodnotiť. ... Z hľadiska nie vedy, ale subjektu človeka je zas pravda, že nám ich veda nikdy nenahradí. Pre nás je významná nezameniteľne a nenahraditeľne znalosť získaná našou ľudskou subjektívnou skúsenosťou, získané zasvätené intímne vedení o živote zvierat a všetkého živého atd.“

společenství více osobností duchovního a veřejného života, je lehce pochopitelné. Proč jich tam však nevidí zástupy, zůstává a zůstane nezodpovězeno do té doby, než se kdosi, plně a na svůj účet, odváží vyzdvihnout myšlenku, která by mohla být považována za kacířskou a hrubou. Několik podobných myšlenek jsme četli z prací citovaných autorů. Ten, kdo dává přednost masité stravě, je v nich obviňován z duchovní malátnosti, z hříšnosti, z intelektuálního zápečnictví. Není složité takové závěry vyvrátit.

Je ovšem pravdou, že vegetariáni křesťanského založení, **rozšiřují** svoji **zodpovědnost** vůči stvoření mnohdy tak, jak jen jim to dovolí jejich síla fyzická i duchovní. Tato zodpovědnost nemá vůbec co společného se zodpovědností pouze **pocit'ovanou**, rozumově a duchovně potvrzenou. Schweitzerovská forma spoluzodpovědnosti za stvoření nám připomíná, že se jedná o spoluzodpovědnost aktivní, která se neopírá pouze o „soucit či lásku ve své platonické formě“.⁶² Vegetariánská odpovědnost za stvoření, v hlavním případě však odpovědnost za to, co je živé a co vlastní vůli k životu, nezmnožuje odpovědnost výhradně kvantitativně. Jde jí primárně o **kvalitativní odpovědnost**, jejíž ohraničení nemá mezí. Z těchto nezbadatelných obzorů je vždycky možné aplikovat zodpovědnost alespoň na to, co jako lidé známe a čemu rozumíme, přičemž to, co neznáme a co se nám v přírodě může jevit jako nebezpečné a cizí, necháváme žít vlastním životem. Tento (cizí) život nemá obvykle ani sílu, ani jakoukoliv motivaci člověka usurpovat a vítězit nad ním. Vůle k životu je výlučně „v zajetí“ integrity (fyzické – u zvířete, fyzické i mravní – u člověka) života a v zajetí dobra, které pro život požadujeme a které pro sebe samého vyžaduje sám život. Eticky myslet a eticky jednat znamená pro křesťanského vegetariána zaměřit svoji pozornost k tématům, kterých se jeho život dotýká jaksí mimochodem, ale přesto dosti silně. Křesťanští vegetariáni nepřicházejí s hotovými tezemi a zaručenými plány, jak zmírnit hlad ve světě, jak pečovat o vlastní zdraví, o život a zdraví zvířat, o Zemi, o zemědělství atp. **Zdroj jejich péče** však velmi často pochází z nich samých, z každodenního způsobu jejich života. Není ničím vyumělkovaným, nevyzkoušeným a nepotvrzeným.

Ani jedné skupině, o které jsme jednali v této krátké úvaze, nelze jistě upřít touhu být **pravdivý** k sobě samému, a být tak pravdivý i navenek. Protože se pravda nerozlučně pojí s hodnotou, která pravdu sama verifikuje a zplatňuje, domnívám se, že ani křesťané, kteří dávají ve své výživě přednost masité stravě, nemohou rezignovat na hledání pravdivého

⁶² Srv. Albert SCHWEITZER, *Etika...*, s. 354 – 355.

vztahu s přírodou a zvířaty. Připodobní-li se v budoucnu toto jejich hledání stanovisku křesťanských vegetariánů, nevíme. Že však i z jejich jednání musí vzejít vůči zvířatům zcela jiný způsob koexistence a vzájemných vztahů, považuji za skutečnost již dnes více než pravděpodobnou. Celý život Alberta Schweitzera, zvláště pak jeho stáří v Lambaréné, může být každému přemýšlivému a hledajícímu člověku náповědou a vodítkem. Nikdo nemůže udělat chybu a chyby následně řetězit, když se bude ze všech sil snažit život zachovat⁶³. Toto jeho vytýčené milosrdenství má tendenci být považováno za nezdařilou nápodobu Božího odpuštění. Sepjetí křesťansky orientovaného náboženství s tím, co nám zvěstuje evangelium, však nikdy nemůže dovolit být člověku eticky lhostejným. Taková lhostejnost rodí lhostejnost náboženskou. Náboženská lhostejnost je však v rámci **reformačních církví** absurdní. V pokoncilní **katolické teologii** nemá náboženská a etická lhostejnost co pohledávat.

Literatura:

BALABÁN Milan, Co kazilo biblickému křesťanovi vztah k přírodě, **in:** Křesťanská revue 59/3, 1992.

BRÁZDA Jaroslav Cyril, *František z Assisi a jeho vztah k zvířatům ako inšpirácia pre súčasnosť*, **in:** Etický vztah k zvířatům jako k božiemu stvoreniu, Univerzita Komenského Evanjelická bohoslovecká fakulta Bratislava 2004.

CALVIN Jan, *Instituce učení křesťanského náboženství*, Komenského evangelická fakulta bohoslovecká 1951.

ČAPEK Karel, *Karel Čapek fotografuje...*, uspořádal Petr Koháček, Vydavatelství a nakladatelství Novinář 1989.

ČAPEK Karel, *O nejbližších věcech*, Aventinum 1927.

DREWERMANN Eugen, *O nesmrtnosti zvířat Naděje pro trpící stvoření*, Knižná dielňa Timotej.

EISNER Pavel, *Milenky* (Německý básník a česká žena), Helios 1930.

GÁLIKOVÁ-TOLNAIOVÁ Sabína, *Člověk versus zvířata alebo o našom vzťahu k subjektivite „nemých tváří“*, **in:** Etický vztah k zvířatům jako k božiemu stvoreniu, Univerzita Komenského Evanjelická bohoslovecká fakulta Bratislava 2004.

⁶³ Nebude-li život zvířat horší, než z prorockého aforismu Franze Kafky, bude již jen lépe. Franz KAFKA, *Aforismy*, Torst 1991, s. 13.: „Ohaři si ještě hrají na dvoře, zvěř jim však neujde, jakkoliv se už teď žene lesy.“

Jiří Melantrých z Awentýnu, *Knihá užitečná a kratochvilná, jenž slowe: Rada všelikých zvířat nerozumných nebo zhowadilých i ptactwa...*, Komise pro vydávání spisů Josefa Dobrovského při Královské české společnosti nauk v Praze, 1939.

KAFKA Franz, *Aforismy*, Torst 1991.

KIŠŠ Igor, *Ontologický status zvierat z hladiska dogmatiky*, in: Etický vzťah k zvieratám jako k božiemu stvoreniu, Univerzita Komenského Evanjelická bohoslovecká fakulta Bratislava 2004.

KOHÁK Erazim, *Zelená svatozář kapitoly z ekologické etiky*, Sociologické nakladatelství 2002.

KOMENSKÝ Amos Jan, *Orbis pictus*, Ústřední spolek jednot učitelských na Moravě a Filosofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně 1929.

KÜNG Hans, *Světový étos Projekt*, Archa 1992.

Kvítky slavného pána sv. Františka a jeho bratří, František Obzina 1942.

LINZEY Andrew, *Animal theology*, University of Illinois Press 1995.

LUTHER Martin, O svobodě křesťanské Babylonské zajetí, Jan Laichter 1935.

MONTAIGNE de Michel, *Eseje*, Odeon 1966.

NASO Ovidius Publius, *Proměny*, Odeon 1967.

ORWELL George, *Farma zvířat*, Aurora 2004.

PITTER Přemysl, Náš poměr k přírodě s hlediska náboženského a sociálního. Ježíš a vegetarismus. Hnutí pro křesťanský komunismus v Československu 1928.

SINGER Peter, *Osvobození zvířat*, Práh 2001.

SCHWEITZER Albert, *Etika úcty k životu*, in: Kultura a etika, Slovenský spisovateľ 1986.

TEUTSCH M. Gotthard, *Mensch und Tier. Lexikon der Tierschutzethik*, Vanderhoeck & Ruprecht 1987.

Tomáš Akvinský, *Summa theologiae*.

Bible Písmo svaté starého i nového zákona, Česká biblická společnost 1994.

Korán, Academia 2000.

Gaudium et Spes.

Sollicitudo rei socialis.

Smlouva o Ústavě pro Evropu 29. říjen 2004.

